

**ALOE O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATI,
ZARARKUNANDALARI VA UNGA QARSHI KURASHISH CHORALARI****A.N.Akbutayev** q.x.f.nTermiz davlat Muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti
O'simliklarni himoya qilish, agrokimyo va agrotuproqshunoslik kafedrasining katta
o'qituvchisi

Anotatsiya. So'nggi yillarda inson salomatligini yaxshilash va zararsiz dori vositalariga bo'lgan talab ortib bormoqda. Dorivor o'simliklar xom ashyolaridan to'g'ri foydalanish ulardan olinadigan mahsulotlarni tibbiyotda qo'llay bilish oldimizda turgan maqsadlardan biri. Asli vatani Afrika bo'lgan Aloe o'simligi yurtimizga bir necha asrlar oldin kirib kelgan. Hozir diyorimizda aloening turfa turlari mavjud. U manzarali va shifobaxsh o'simlik sifatida xonadonlarda o'stiriladi.. Ushbu maqolada dorivorlik xususiyati kuchli bo'lgan xalq tabobatida keng qo'llaniladigon va tarkibi jixatdan juda boy bo'lgan aloe o'simligining dorivorligi va ahamiyati tog'risida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: aloe o'simligi, organik kislotalar. efir moylari. Vitaminlar. mineral tuzlar. Aminokislotalar. Polisaxaridlar. antiseptik

Аннотация. В последние годы растет спрос на лучшее здоровье человека и безвредные лекарства. Правильное использование сырья лекарственных растений – одна из задач, стоящих перед нами, чтобы иметь возможность использовать полученные из них продукты в медицине. Растение алоэ родом из Африки попало в нашу страну несколько столетий назад. Сейчас в нашей стране существует несколько видов алоэ. Его выращивают в домашних условиях как декоративное и лекарственное растение. В данной статье рассказывается о лечебных свойствах и значении растения алоэ, которое широко используется в народной медицине и очень богато питательными веществами.

Ключевые слова. растение алоэ, органические кислоты. эфирные масла. Витамины. минеральные соли. Аминокислоты. Полисахариды. антисептик

Annotation. In recent years, the demand for better human health and harmless medicines has been growing. The correct use of raw materials of medicinal plants is one of the tasks facing us in order to be able to use the products obtained from them in medicine. The aloe plant, originally from Africa, came to our country several centuries ago. Now in our country there are several types of aloe. It is grown at home as an ornamental and medicinal plant. This article describes the medicinal properties and significance of the aloe plant, which is widely used in folk medicine and is very rich in nutrients.

Keywords. aloe plant, organic acids. essential oils. Vitamins. mineral salts. Amino acids. Polysaccharides. Antiseptic

KIRISH

Aloy— loladoshlar oilasiga mansub doim yashil, kup yillik o‘tlar (ba’zan daraxtlar) turkumi. Tropik va subtropik mintaqalarda o‘sadi. Qariyb 180 turi ma’lum. Aloe turlari gultuvakda ham o‘stiriladi; ularning bargi semiz, sersuv, qalin va tikanli. Aloe bargidan olinib quritiladigan shira — sabur surgi sifatida, konservatsiya qilingan sharbati esa turli yaralarni, kuygan terini, gastritni davolashda ishlatiladi. Aloening bargidan olinib konservatsiya kilingan biostimulyatorlarga boy ekstrakta organizm mustahkamligini oshiruvchi vosita sifatida teri ostiga yuboriladi.

Xalq tabobatida aloe bargidan va uning shirasidan turli kasalliklarni: oshqozon va o‘n ikki barmoq ichak yaralarni, o‘pka silini va boshqalarni davolashda foydalaniladi. Tarkibida bakteriyalarning ko‘payishining oldini oluvchi modda bor. Shuning uchun ham uning bargidan ari chaqqanda, terini pichoq yoki boshqa narsa bilan kesib olganda yiringlab ketmasligi uchun aloe bargini o‘rtasidan uzunasiga yorib, dardmand joyga qo‘yib bog‘lanadi. Arining zahrini ham ketkazadi.[1;2]

Tibbiyotda qo‘llash uchun aloening yangi yig‘ilgan bargidan shira olinadi va spirt bilan konservalanadi. Shira bakterisid xususiyatiga ega bo‘lib, kuygan joyni, yuqumli va boshqa yaralarni hamda me‘da va ichakning ba’zi kasalliklari (kolit, gastrit va h.k.) davolashda ishlatiladi. Aloening suvli ekstrakti immunostimullovchi xususiyatga ega bo‘lib, organizmni turli kasalliklardan himoya qiladi.

Shuningdek, biogen stimulyatorlarga boy aloe barglaridan kanakunjut yog‘i hamda ekvalipt efir moyi qo‘shib, aloe emulsiyasi tayyorlanadi. Ushbu preparatlar organizmning kasalliklarga qarshi kurashish qobiliyatini oshiradi. Shuning uchun aloe bargidan tayyorlangan stimulyatorli suyuq ekstrakt ko‘z kasalliklari (konyunktivit, ko‘z shishasimon tanachasining xiralashishi va h.k.)ni surunkali artrit, oshqozon va o‘n ikki barmoqli ichak yarasini ham davolashda keng qo‘llaniladi.

Aloe emulsiyasi teri kasalliklarini (quruq va ho‘l epidermit) hamda nur bilan davolash natijasida 2-, 3- darajali kuygan joylarni tuzatishda ishlatiladi.

Ginekologik xastaliklarda ham odatda aloe bargi shirasidan bachadon eroziyasi kasalligiga qarshi davolanadi. U nafaqat dorivor o‘simlik balki ishtaha ochuvchi hamdir. Shuningdek, tibbiyotda bu o‘simlikdan o‘t haydovchi, ichni bo‘shashtiruvchi, damnon kirituvchi va yaralarni tez tuzatuvchi vosita sifatida ham qo‘llaniladi.

Aloeni kosmetik vositalar tarkibida ham uchratish mumkin. Dermatologlar aytishicha, tarkibida aloe bo‘lgan vositalar – husnbuzar va toshmalarning davosi hisoblanadi. [2;4]

Aloe zararkunandasi**Aloe o'simligi**

Aloe o'simligining zararkunandalari. Trips va shiralar hamda o'simlikning ildiziga simqurtlar ham zararberadi.

Aloening dorivorlik xususiyati. Shaxsiy gigiena uchun ishlatilishidan tashqari, aloe barqaror dehqonchilik usullarini va sog'lom tuproqni qo'llab-quvvatlaydi. Aloe tuproq sifatini yaxshilash va o'simliklar rivojlanishini rag'batlantiradigan ekologik toza o'g'it ekanligi bilan mashhur. Chidamliligi va moslashuvchanligi tufayli turli iqlim sharoitlariga mos keladi. Aloeni qishloq xo'jaligi amaliyotiga qo'shish fermerlarga o'simlikning tabiiy afzalliklaridan foydalanish imkonini beradi, shu bilan birga, barqaror va ekologik toza dehqonchilik usuliga mos keladigan ekologik ongli ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlaydi.

O'stirish va yig'ishtirish-Aloe etishtirish va yig'ish uning foydali xususiyatlarini saqlab qolish uchun nozik yondashuvni talab qiladi. Muvaffaqiyatli o'stirish yaxshi qurigan tuproq va etarli quyosh nuri bilan ta'minlashni o'z ichiga oladi, shu bilan birga botqoqli sharoitlardan qochadi. O'rim-yig'im o'simlikka zarar bermasdan, gel bilan to'ldirilgan barglarni olish uchun ehtiyotkorlik bilan vaqt va aniqlikni talab qiladi. Aloening chidamliligi uni turli muhitlarga moslashtirib, yopiq va ochiq joylarda etishtirish imkonini beradi. Kultivatorlar o'simlik ehtiyojlarini tushunish va to'g'ri yig'ish texnikasini qo'llash orqali Aloe qimmatli va ko'p qirrali xususiyatlarining barqarorligini ta'minlaydi.

Tadqiqot usullari. Entomologik hisoblar va kuzatuvlarni B.YAXANTOV , B.BIENKO 1943-YIL hasharotlarning zichligini SH.T.Xodjayev 2014 ,entomofoglarning domenantligi va miqdorini K.K.Fasulati S.N.Alimuxammadovning usullari asosida bajarildi.

Tadqiqot o'tkaziladigan manzili natijalari Uzun va Bobotog' o'rmon xo'jaliklarida olib borilgan kuzatuvchilarimizdan kovokning asosiy kemiruvchi zararkunandalari kuzgi tunlam xamma tunlami o'rgimchakkana beda kandalasi tripslar , tamaki tripsi va shiralarni uchratdik. Aloe potentsialining yangi qirralarini

kashf qilish uchun hali ham tadqiqotlar va tadqiqotlar olib borilmoqda. Ilmiy izlanishlar Aloening yaralarni davolash imkoniyatlarini va uning yallig'lanishga qarshi xususiyatlarini ta'kidlab, uning tibbiyot va kosmetika sohasida asosiy o'yinchi sifatidagi maqomini mustahkamlaydi. O'simlikning biologik faol moddalari va ularning sog'liqning ko'plab jabhalariga qanday ta'sir qilishi haqidagi bilimlarimiz ushbu tadqiqotlar orqali mustahkamlanadi. Tadqiqotlar davom etar ekan, aloening turli sohalarda, jumladan, tibbiyot va kosmetika sohasida foydalanish istiqbollari tobora aniq bo'lib bormoqda, bu esa odamlarni ushbu ajoyib o'simlikdan foydalanish va tadqiq qilishda davom etishga undamoqda.

Atrof-muhitga ta'siri Aloega talab ortib borayotganligi sababli, uning o'sishining atrof-muhitga ta'sirini tushunish juda muhimdir. Ekologik toza ishlab chiqarish texnikasi va axloqiy manbalar kabi barqaror amaliyotlarni joriy qilish orqali sanoat yanada yashil bo'lishi mumkin. Mijozlar o'z tashvishlari bilan o'rtoqlashadigan provayderlardan Aloe mahsulotlarini tanlash orqali ekologik barqaror etishtirishni targ'ib qilishga hissa qo'shishlari mumkin. Barqaror amaliyotlar bilan birgalikda zavodning chidamliligi va moslashuvi uning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishi mumkin. Aloe ekotizimlarni saqlash uchun o'stirilganda turli sohalar uchun hayotiy va ekologik jihatdan foydali resurs hisoblanadi. [5;6;7]

Kurash choralari. Agrotexnik tadbirlar, fizik-mexaki kurash, biologik kurash choralar qo'llaniladi. Biologik kurashda foydali entomofaglardan foydalaniladi. Ambliceyuc makkenzi aliega zararberuvchi tripslarga qarshi kurashda samarasi yuqori. Ambliceyuc makkenzi yuqori xo'raligi bilan olohada ajralib turadi, bir sutkada 5 ta dan 8 tagacha zararkunandaning lichinkarariga zarar beradi

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, aloe o'zining ko'p qirraliligi, uzoq tarixi va foydali fazilatlarini tufayli noyob tabiiy resursdir. Ushbu shirali o'simlikning davomiy ahamiyati uning qadimiy marosimlardan zamonaviy kosmetikagacha bo'lgan sayohatida namoyon bo'ladi. Uning tibbiyot, qishloq xo'jaligi va kosmetika sohasida davom etayotgan ahamiyati o'zining botanika boyligi va uzluksiz izlanishlari bilan kafolatlanadi. U barcha madaniyatlar va sanoatlar uchun foydali bo'lgan keng ko'lamli imtiyozlarni taklif etadi, bu esa uni tabiatning ixtirochilik ramziga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash, va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora – tadbirlari to'g'risida" (Qonun hujjatlari milliy bazasi, 11.04.2020 – y., 07/20/4670/0414 – son) 1-bet

2. Акопов И.Э. Важнейшие отечественные лекарственные растения и их применение.–Т.:Медицина,1990.-440с

3. M.A.Jo‘rayeva., Dorivor o‘simliklar atlası (o‘quv qo‘llanma)- Toshkent., Noshir nashriyoti- 2019. - 5-6 bet
4. Xolmatov X.X., Axmedov U.A. Farmakognoziya— 1 qism.-Toshkent: Fan, 2007,- 408 bet.
5. Xolmatov X.X., Axmedov U.A. Farmakognoziya — 2 qism.-Toshkent: Fan, 2007,- 400 bet.
6. Pulatova T.P, Xolmatov X.X. Farmakognoziya amaliyoti — Toshkent: Abu Ali Ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2002.-360 bet.
7. Internet.www.google.uz, www.ziyonet.uz